

52545

52545

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LVII.
Fasciculus 6.

MOLNÁR IMRE

A római jog professzorai a szegedi egyetemen

SZEGED
1999

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LVII.
Fasciculus 6.

MOLNÁR IMRE

A római jog professzorai a szegedi egyetemen

SZEGED
1999

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et
Juridicarum Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae

ELEMÉR BALOGH, LAJOS BESENYEI, LÁSZLÓ BODNÁR, JÓZSEF
HAJDÚ, ÉVA JAKAB, JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA, JÁNOS
MARTONYI, FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY, BÉLA POKOL,
JÓZSEF RUSZOLY, LAJOS TÓTH, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Rédigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BALOGH ELEMÉR, BESENYEI LAJOS, BODNÁR LÁSZLÓ, HAJDÚ
JÓZSEF, JAKAB ÉVA, KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS,
MARTONYI JÁNOS, NAGY FERENC, PACZOLAY PÉTER, POKOL
BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF, TÓTH LAJOS, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324-6523 Acta Univ.
ISSN 0563-0606 Acta Jur.

Az 1921. évi XXV. törvénycikk kimondta „Az 1872. évi XIX. törvénycikkel felállított kolozsvári magyar királyi Ferencz József Tudományegyetem ideiglenesen Szegedre nyer elhelyezést.”

Az első világháborút lezáró trianoni békeszerződés megcsonkította az országot, mind a kolozsvári, mind a pozsonyi magyar egyetem tanárainak jó része, de maga az egyetem is az anyaországra menekült. Több-kevesebb hányadtatás után a kolozsvári egyetem Szegeden lett otthonra. A törvény szövegéből kintűnően is ezt az állapotot ideiglenes jellegűnek szánták, illetve annak gondolta a magyar közfelfogás. Annak ellenére, hogy 1940-ben az egyetem részben visszateleptült Kolozsvárra, sajnos az volt az ideiglenes, mert 1945-ben ismét Szegeden indult be a jogi oktatás. A jogi kar tanszékei 1940. október 19-től Kolozsvárott működtek, Szegeden megszűnt az oktatás, majd 1945. december 13-án újra indult.

Az alábbi táblázat tartalmazza a római jogi tanszéken működő professzorokat.¹

Római Jogi Tanszék (1921—) 1921—1940

Vezető

Kiss Albert mb.	1921/22 —	
Kiss Albert	1922. aug. 12.	1937. aug. 18.
Túry Sándor Kornél mb.	1937/38.	
Személyi Kálmán	1938. aug. 12 —	1940. okt. 19.

1945 után

Személyi Kálmán	1945. dec. 13 —	1946. aug. 13.
Székely István mb.	1946/47	1948/49.
Pólay Elemér	1949/50	1950/51.
Halász Aladár	1951. szept. 1.	1956. aug. 31.
Pólay Elemér	1956. szept. 1.	1984/85.

Nem kívánjuk bemutatni Túry Sándor Kornél, illetve Székely István munkásságát, mindketten ideiglenes jelleggel nem római jogászként vezették a tanszéket. Túry Sándor Kornél a kereskedelmi és váltójogi tanszéket vezette 1926–1940-ig Szegeden.²

Székely István a magánjognak volt a professzora, illetve tanszékvezetője Szegeden, 1946-49 között.³

¹ Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1995. I. Szeged, 1996. 502. p

² Almanach I. 74. p

³ Almanach I. 68. p

Kiss Albert
(1874–1937)

A római jog és a magánjog tanára volt a Pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemen és a Szegedi Ferenc József Tudományegyetemen balásfalvi Kiss Albert.

Kecskeméten született 1874-ben. Egyetemi tanulmányait Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte 1892–96 között és szerzett jogtudományi doktorátust. Diákéveiben a grazi és heidelbergi egyetemen is tanult. Kolozsváron habilitált 1902-ben „Magyar magánjog” tárgykeréből. Ezt megelőzően két féléven keresztül ösztöndíjjal Berlinben, Lipcsében, és Münchenben kutat az egyetemen. 1898-tól a kecskeméti jogakadémia tanára, 1905-től igazgatója. 1907-től 1914-ig a kassai állami jogakadémián tanít. 1914-től 1921-ig a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemen a magánjog tanára, ugyanezen az egyetemen a jog- és államtudományi kar dékánja az 1919/20 tanévben. A magyar nyelvű oktatás megszüntetésével Szegedre megy és a római jogi tanszék vezetője lesz 1921 nyarán, ezt a tisztségét 1937 augusztusában bekövetkezett haláláig tölti be. 16 éven keresztül vezette a Ferenc József Tudományegyetem jog- és államtudományi karának római jogi tanszékét. Elsősorban magánjogász volt, ezt tükrözi irodalmi munkássága is, azonban a két jogterület magánjogi kódex hiányában ebben az időben aligha válsztható el egymástól. Szegeden is több fontos vezetői álláshelyet tölt be, az egyetem jog- és államtudományi karának a dékánja az 1930/31-es tanévben, prodékánja az 1931/32-es tanévben, majd az egyetem rektora az 1934/35-os tanévben, és prorektora az 1935/36-os tanévben.

Kiváló szervező, vezető egyéniség. Állami tisztségei mellett számos országos egyesületnek és választmánynak a tagja, így irodalmi munkássága elsősorban fiatalabb korban jelentősebb, a későbbiek során a közéleti tavekenység fele fordul.

Fontosabb munkái:

Az elévülés a magyar anyagi magánjogban. Bp. 1902. 244. p.

Az elévülés a Polgári Törvénykönyv tervezetében. Bp. 1902. 55 p.

A birtokvédelem keletkezése a római jogban. Kecskemét 1906.

Dolgozatok a magánjog köréből. Kassa, 1910. 151 p.

A római jog recepciója a germán jogban. Szeged 1935. 44 p.

A római jog recepciója a germán jogban című munkája nagyobb részben rektori székfoglaló beszéde volt Szegeden. A római jog németországi recepciójával foglalkozik, de megvilágítja ennek az eseménynek a történeti előzményeit is, elemzi azt a történelmi helyzetet, amiből a recepció bekövetkezhetett, majd taglalja okait és következményeit. Hangsúlyozza, hogy a recipiált római jog a középkori itáliai városokban lényeges változáson ment át, vagyis magába ötvözte azt is, amit a középkor alkotott. Álláspontja szerint a római jog befogadása a német nemzet szent birodalmába a renaissance szellemi mozgalom keretében történt.⁴

⁴ Kiss Albert, A római jog recepciója a germán jogban. Beszámoló a szegedi m. kir. Ferencz József Tudományegyetem 1934., 1935. évi működéséről. Szeged, 1936. 316. és köv. p

Személyi Kálmán
(1884–1946)

A szegedi egyetem nyilvános rendes tanára volt a római jogi tanszéken. 1884. január 19-én Nagyváradon született. Apja jogakadémiai tanár Nagyváradon. Apja hivatását kívánja folytatni, így beiratkozik Budapesten az egyetemre 1902-ben. 1907-ben szerez állam- és jogtudományi doktorátust. Ezt követően ügyvédi vizsgát tesz és ügyvédi gyakorlatot folytat Budapesten. Itt jelent meg első munkája 1915-ben „A névjog” címmel (180 p.) 1915–19-ig Nagyváradon jogakadémiai tanár, majd az összeomlást követően ismét Budapestre kerül ügyvédnek. Magántanári habilitációs munkáját 1918-ban Pozsonyba nyújtja be, Pozsony elszakítását követően Budapesten 1921-ben nyilvánítták egyetemi magántanárrá. Katedrához nehezen jut, Budapesten 1928-tól a római jogi tanszéken fejt ki helyettesítést. 1938-ban a Szegedi egyetemre nevezik ki nyilvános rendes tanárnak. A római jogi tanszék vezetője 1938–40 között. 1940-től 1945-ig Kolozsváron vezeti a római jogi tanszéket egyetemi tanárként. Majd ismét visszakerül Szegedre az 1945/46 tanévben a római jog professzor és a kar prodékánja. Betegsége miatt azonban az oktatásban már alig tud részt venni. 1946. augusztus 13-án halt meg Szentesen.

Római jogi tárgykörből frott főbb munkái a következők:

A solutio jogi természetéről, Bp. 1919. 74 p.

Az interpolatio kutató módszer., Pécs, 1929. 134 p.

Keresztény eszmék hatása a római kötelmi jog fejlődésére, Szeged, 1939. 72 p.

Vétkeességi fokozatok értékelése a római jogban. Kolozsvár, 1943. 29 p.

Tekintettel arra, hogy németül, franciául, olaszul és angolul beszélt, olvasta a nemzetközi római jogi szakirodalmat, így munkái színvonala megfelelt a korabeli eurpai színvonnak. Különösen értékes az interpolatio témájával foglalkozó alkotása. Megállapításai mértéktartóak, mentesek a század elei interpolatio vadásztattól. Sorba veszi mindazokat az ismérveket, amiket a nemzetközi irodalom az interpolatio hatásánál vizsgált, álláspontja a legtöbb kérdésben ma is helytálló, kerüli a radikális szövegkritikát. Az olvasó nemcsak az interpolatio körével ismerkedik meg, hanem részletes oktatástörténeti képet kap az ókori jogi főiskolákról, azokról a műhelyekről, ahol a jogkönyveket másolták, a császárság utolsó két évszázadának kulturális viszonyairól, a jogkönyvek középkori elterjedéséről, azok megóvásáról és a másolási hibák lehetőségeiről is. Hetven év távlatból szemlélve, még ma is hasznos iránymutatást ad a szöveg a kutatók számára.

A keresztény eszmék hatása a római kötelmi jog kifejlődésére c. tanulmánya ugyancsak bevezetőül szolgálhat a kezdő kutatók számára. A felelősségi kategóriák vonatkozásában természetesen ő sem tudott szabadulni Marton hatása alól, de megállapításai még ma is a legtöbb esetben helytállóak.

A kor divatjának megfelelően (lásd olasz kutatók) igen sok kötelmi jogi intézményről igyekszik kimutatni a keresztény eszmék hatását. Vonatkozik ez elsősorban azokra, amelyek a klasszikus korhoz képest változáson estek át a posztklasszikus, illetve a jusztinianuszi korban. Nézete szerint az aequitasból kifejlődő humanitas mint filozófiai kategória alkalmazása idézte elő a döntő változásokat. A joggal való visszaélés tilalma (Just. Inst. 1, 8, 2) a keresztény erkölcs hatására jöhetett csak létre, hisze a „pogány jog” ilyen megközelítésben nem foglalkozik a jogalannyal.

Értékes összefoglaló munkának tekinthető az 1943-ban Kolozsváron kiadott, a római jog vétkességi fokozatairól írott műve. Teljes összefoglalását adja a római felelősségi rendszernek, illetve vázolja a vitás kérdéseket; szubjektív, illetve objektív felelősségi kategóriák. Nem bocsátkozik forráselemzésbe, hanem a kor külföldi és hazai szerzőinek az álláspontját ismerteti. Ezekből hozza létre a maga rendszerét. Általában elfogadja Marton, Visky, Kiss Barnabás nézeteit⁵ a dolus, culpa, custodia vonatkozásában. A vétkességi elvek érvényre juttatását azonban csak a jusztiniánuszi kodifikáció idejére teszi, ami erősen vitatható.⁶

Két fontos oktatási jellegű munkájáról is számot kell adni. 1932-ben jelent meg Nyíregyházán a Római jogi I-II. (250, 370 p.) tankönyve, melynek elterjedését elsősorban Marton Géza korábban megjelent népszerű tankönyve akadályozta. A Marton tankönyv mellett a kor legnívósabb tankönyve volt, európai színvonalúnak tekinthető. Egyes részeit még ma is használni lehet az oktatásban.

Kolozsváron jelent meg 1941-ben a „Szemelvények és gyakorlati feladatok a római jogból” című példatára. Hosszú időn keresztül egyetlen az oktatásban jól hasznosítható anyag volt. A hallgatók még ma is sikerrel forgathatnák megfelelő latin ismeret mellett. Oktatói segítséggel még ma is hasznosítható.

Személyi Kálmán európai szintű kutatója volt a század első felében a római jognak. Oktatói tevékenységi körét a trianoni békediktátum szabta szűkre. A szegedi egyetem európai híré professzora volt.

⁵ A nemzetközi irodalommal összevetve rájött, hogy a magyar szerzők (Marton, Kiss Visky) véleménye mértékadónak tekinthető, különösen a custodia felelősség tekintetében (Felelősségi fokozatok 19. és köv.).

⁶ A szerzőnek a jog- közgazdaság- és államtudományi szakosztály 1943. május 12-i ülésén Kolozsvárott elhangzott előadása.

Pólay Elemér
(1915–1988)

A második világháború utáni magyar romanisztika egyik legkiválóbb – nemzetközi viszonylatban is elismert – kutatója 1915. augusztus 23-án született Zomborban (Bács-Bodrog megye). A család valójában a Magas-Tátra hegycsúcsai között fekvő Felkáról származik. A Tiranoni békediktátum szabta kényszerből kerültek Miskolcra. Gimnáziumi tanulmányait Miskolcon végezte, eredetileg – mivel mindig is vonzódott az antikvitás iránt – történelem és latin nyelvszakos tanár akart lenni. Családi tanácsra azonban (mivel mind apja, mind nagyapja gimnáziumi tanárok voltak), hogy elkerülje a pedagógusok sovány kenyerét, jogi tanulmányokba kezdett Miskolcon a Jogakadémián. Itt azonban már az első tanévben szembesült a római joggal, és a korábbi elképzeléseit a római jog tanulmányozásában, illetve művelésében látta megvalósulni. Római jogi témából az egyetemen pályamunkát írt, és nyert díjat vele. Egyetemi tanulmányait a Miskolci Jogakadémián (1933–37) végezte. Pécssett az Erzsébet egyetemen szerzett jogtudományi (1937) illetve államtudományi (1938) doktorátust. Egyetemi doktori munkáját is természetesen római jogi tárgykörből írta. A Jogakadémia kiváló tanulmányi eredményét két hónapos berlini ösztöndíjjal jutalmazta, ahol először volt lehetősége a római jog legmodernebb irodalmát megismerni.

Berlinből visszatérve különböző helyeken folytatott joggyakorlatot, majd ismét kikerült ösztöndíjjal egy évre Berlinbe. Ez az időszak döntőnek bizonyult életpályájának további alakulására. 1940-től Debrecenben az Ítéloblábnál mint titkár, illetve jegyző fejt ki tevékenységet. 1942-ben a debreceni járáshoz királyi járásbírónak nevezik ki. 1945–49-ig Miskolcon megyei bírósági bíró, majd tanácselnök, 1949-től 1951-ig Szegeden a Csongrád Megyei Bíróságnál megyei bírósági bíró, illetve tanácselnök. 1945-től kezd római jogot oktatni a Miskolci Jogakadémián. Meghívott előadóként vezeti a római jogi tanszéket, mint egyetemi magántanár, miután 1946-ban a Debreceni Egyetemen a habilitációs eljárás eredményeként magántanári képesítést szerzett a „Római jogtörténet” tárgykörből. Disszertációjának elkészítését Személyi Kálmán kolozsvári professzor útmutatása és tanácsa alapján végezte. Mint egyetemi magántanár, hat szemeszteren keresztül tartott előadásokat a Debreceni Egyetem jogi karán.

1949-ben kerül Szegedre az egyetem Állam- és Jogtudományi Karára. 1950-től intézeti, 1951-től egyetemi tanár. 1949-től 1985-ig tanszékvezető. Mintegy 10 éven keresztül (1951–1961) a római jogi tanszék mellett a polgári jogi tanszéket is vezette. 1955-től 1957-ig rektorhelyettesi tisztséget töltött be. Tizenöt évig volt a karon az Oktatási Bizottság, 10 évig a Tudományos Bizottság elnöke. Különösen az utóbbiban tett sokat a kar tudományszervezésében, kari Acták kiadásának elősegítésében. 1963-tól 1988-ig (haláláig) választmányi tagja volt a Magyar Ókortudományi Társaságnak. 1968-tól 1988-ig szerkesztőbizottsági tagja volt a „The Journal of Juristic Papyrology” című romanisztikai folyóiratnak.

Annak ellenére, hogy habilitált magántanár volt, a korszak követelményeinek megfelelően 1956-ban kandidátusi címet szerzett, míg 1964-ben az állam- és jogtudomány doktora tudományos fokozatot is megszerezte. Nem tartozott a politikailag futtatott személyek közé, munkásságát mégis több kitüntetéssel ismerték el. 1953–56-ig a Magyar Polgári Törvénykönyv előkészítő bizottságának tagjaként kifejtett tevékenységéért igazságügyminiszteri kitüntetést kapott. 1965-ben az oktatásügy kiváló dolgozója, 1976-

ban a József Attila emlékérem birtokosa lett. Nyugdíjba vonulása alkalmából (1985) a Munka Érdemérem arany fokozatát adományozták neki.

1938-tól egy éven keresztül a Berlini egyetemen volt ösztöndíjas, mígnem 1965 téli szemeszterében 4 hónapon keresztül mint elismert tudós, A daciai viaszostáblák szerződései c. munkáját, mint teljesen új kutatási eredményt mutatta be egyetemi előadások keretében Münsterben, Heidelbergben, Freiburgban és Kölnben.

Azon tudós kutatók körébe tartozott, akik nem felejtették el, hogy egyetemi oktatók is, hisz magát elsősorban „Schulmeisternek” tartotta, s mint egyetemi oktató, fő feladatának azt tekintette, hogy a hallgatóságot bevezesse a jog területére. Ezt szolgálták kiváló előadásai, szemináriumai, de maga a vizsgáztatási módszere is. Jogászok ezrei sajtóították el tőle a jog alapfogalmait. Hogy a pedagógiát is komolyan vette, bizonyítja az a 16 cikke, amely oktatási témakörben íródott, és a Felsőoktatási Szemlében jelent meg. Az 50-es években Benedek és Brósz professzorokkal együtt sokat tett a római jog egyetemi disciplinaként való megmaradása érdekében.

Mint tudós kutató, meghatározó szerepet töltött be a II. világháború után Magyarország tudományos életében a római jog területén. A Miskolci Jogakadémián folytatott tanulmányai során Sztehló Zoltántól a római jog pandektista irányú művelésére kapott indítást, s ezt tükrözi A datio in solutum c. 1939-ben megjelent tanulmánya,⁷ amelyet Marton Géza a fiatalkori tanulmányai közül a legsikerültebbnek tartott. A római jog történeti jellegű művelésére az indítást Paul Koschaker-tól a berlini Friedrich Wilhelm Tudományegyetem római jogi szemináriumában kapta meg. Az itt szerzett ismeretei indították arra, hogy további munkásságát történeti irányba fordítsa. Ezt erősítették meg benne Werner Sombartnak, a gazdaságtörténet világhírű berlini professzorának előadásai is, amelyek felhívták a figyelmét arra, hogy a római jog intézményeinek a kialakulásában az adott korszak gazdasági tényezői, társadalmi viszonyai determináló szerepet játszanak. Berlinből hazatérve írta meg „A praetor szerepe a római magánjog fejlődésében” c. habilitációs munkáját,⁸ melyben a praetori jogképzést a maga történetiségében mutatja be. Pólay professzor már ekkor rájött arra, hogy a római jog fejlődését, illetve kialakulásának döntő mozzanatait a preklasszikus korban, a praetori jogalkotásban kell keresni.

1939-től járásbírói, törvényszéki s ítélőtáblai gyakorlatot szerezve (8 éves bírói tevékenység) a magánjog iránti érdeklődése egyre inkább elmélyült. Ennek hatására írta meg „Az eladói kellékszavatosság a preklasszikus római jogban” c. munkáját,⁹ amelyből kandidátusi értekezés is lett. A munka lényegében a curulis aedilisek vásárbírói munkásságát elemzi. A szerző dolgozatában rámutatott az adásvételi szerződésnél a rómaiak által precízen kidolgozott jog- és kellékszavatosság jelentőségére, történeti fejlődésére, valamint arra, hogy az intézményt a rómaiak oly precízen alakították ki, amelynél jobbat a mai kor jogásza sem tud létrehozni. Így az 50-es évek elejére alakul ki a tudós kutató igazi arca, tudományos karaktere, ami a következőképpen sommázható: pandektisztikán iskolázódott, történelmi szemléletű, magánjogi gondolkodásmód. Érett munkáiban ez a hármas hatás észlelhető, ez adja eredményes kutatómunkájának különleges arculatát. Az elméletileg kiválóan megalapozott tudós történeti mozgásában szemléli a jogintézmények kialakulását és keresi a változások célját és eredményét a jog praktikum jellegéből kiindulva. E hármas egységben van kutatói eredményességének záloga, amely érett

⁷ A datio in solutum. Miskolc, 1938. 51 p.

⁸ A praetor szerepe a római magánjog fejlődésében. Miskolc, 1944. 175 p.

⁹ Az eladói kellékszavatosság a preklasszikus jogban AUSZ XI., Szeged, 1964. 75 p.

munkáiban kimutatható. Ehhez járul világos előadásmódja, nagyszerű fogalmazási készsége, amely irodalmi szintű művek létrehozását eredményezi a jog területén.

Hét monográfiája, mintegy 140 szakmai publikációja jelent meg magyar, német, francia, angol, spanyol, lengyel és török nyelven. A külföldön megjelent tanulmányai alapozták meg nemzetközi tekintélyét.

Sok egyetemi jegyzetet írt római és polgári jogból, valamint Brósz professzorral együtt megírta a több mint 20 évig használt római jogi tankönyvet.

1957-ben a Nemzeti Múzeumtól felkérést kapott, hogy a verespataki viaszostáblák anyagában fellelhető három bányamunkabér-szerződés pontos magyar fordítását készítse el. Mint igazi patrióta, nagy kedvvel fogott a magyarországi római kori emlékek feltáráshoz. A megbízáson túlmenően a viaszostáblák szerződéseire vonatkozó teljes anyagot feldolgozta. A feldolgozott anyag először részpublikációk formájában jelent meg (1962-től) Savigny Zeitschriftben, a The Journal of Juristic Papyrology-ban, a Magyar Tudományos Akadémia Acta Antiqua-jában. 1972-ben publikálta magyar nyelven a teljes feldolgozott anyagot A dáciai viaszostáblák szerződése címmel.¹⁰ A mű a római provinciák jogi életének legszélesebbkörű feldolgozása. Mai közelségbe hozza a közel 1800 évvel ezelőtti provincia hétköznapijait, gazdasági életét, szerződéseinek formáját, tartalmát. Megismertet bennünket egy olyan adásvételi szerződéssel, amelyben csak a neveket kellene kicserélni és ma is alkalmas lenne a földhivatali bejegyzésre. Könyvében több helyen utal rá, hogy Daciának semmi köze a dákoromán kontinuitás elméletben foglaltakhoz. (Trajánus császár a dákokat kiirtotta, illetve rabszolgának vitte Rómába. Csak az a néhány dák maradt életben, aki a Körösök mocsárvidéken elbujdokolt; a provinciában alkalmazott birodalmi jog a rómaiak kivonulásával tárgyát veszítette.) A mű ma is alaptanulmányként kezelhető a provinciák jogi életére vonatkozóan. Nagy kár hogy idegen nyelven csak részpublikációk jelentek meg belőle.

A hatvanas évek elején foglalkozott a társadalmi normák differenciálódásának kérdésével az antik Rómában.¹¹ A mű 1964-ben jelent meg német nyelven az Akadémiai Kiadónál. A mű magyar nyelvű változata képezte a „nagydoktori” értekezését, amit 1964-ben sikeresen védett meg. A munka legfőbb érdeme, hogy elválasztja a római jogban recipiált filozófiai fogalmakat a pozitív jog produktumaitól, a praetori jogot az aequitas, a ius naturale, a ius gentium fogalmától. Korszakonként meghatározza a római jogrendszer tagozódását és annak okait, s elválasztja a modern magán- és közjog fogalmát a római ius publicum et privatum fogalmától. Emellett felveti, majd bizonyítja azt, hogy az absztrakció fejlődése (általánosítás, egységesítés, felesleges formalitások elhagyása) alapján megállapítható, hogy a jusztiniánuszi jog magasabb szinten állt, mint a csúcsként értékelt klasszikus jog. Ezt az „eretnek” nézetét, amelyet Magyarországon Nizsalovszky Endre és Világhy Miklós messzemenőleg osztott, Nyugaton sok támadás érte, főleg Sauteltől, a Sorbonne akkori professzorától, aki azt mondta, hogy „Pólaynak a tételében a keleti ember nosztalgijája nyilatkozik meg Bizánc iránt”. Ezt az úttörőnek minősíthető nézetét azonban ma már sokan osztják. A romanisztikában kialakult communis opinio szerint a jusztiniánuszi kodifikáció — ha nem is magasabb — azonos szintű a klasszikus jogtudománnyal. Ez a nézet döntően Pólay álláspontjára, kutatásainak eredményeire vezethető vissza.

A hatvanas évek végén egy kis kitérőt tett, a magyar pandektisztika történetét kezdte feldolgozni. A feldolgozás során jött rá arra, hogy először a német pandektisztika törté-

¹⁰ A dáciai viaszostáblák szerződése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 348 p.

¹¹ Differenzierung der Gesellschaftsnormen im antiken Rom. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964. 401 p.

netét kell kidolgoznia ahhoz, hogy a magyar pandektisztika történetét megírhasssa. Ezt meg is tette. 1976-ban megjelent monográfiája (A pandektisztika és hatása a magyar magánjog tudományára.)¹² bemutatja mind a német, mint a magyar pandektisztika történetét. A német pandektisztikára vonatkozó rész külön is megjelent német nyelven 1981-ben Ursprung, Entwicklung und Untergang der Pandektistik címmel.¹³ E német nyelvű változatot több német tankönyv is felhasználja oktatási anyagként. Az olvasó megismerkedhet a magánjog dogmatikájának a teljes anyagával, az intézmények, rendszerek, a rájuk vonatkozó elméletek különböző formáival – Savigny-től Windscheid-ig – történeti fejlődésükben. A szerző bemutatja, hogyan alakult ki a dogmatikus irányzatban az ún. pandektarendszer általános részének a felépítése, valamint a különböző szerzők álláspontját az alanyi jog fogalmáról, a sokat vitatott jogviszony kérdéséről. Bemutatja a jogi személyről vallott meglehetősen változatos teóriákat. Részletesen foglalkozik a jogügylettanra vonatkozó nézetekkel. Végigköveti e tételek bizonyításának magyarországi változásait, és egyben bemutatja a legkiválóbb magyar pandektisták munkásságát.

Kutatómunkájának központi része a római jogtudomány. A kérdésről több részpublikációja jelenik meg, szinte végigkíséri egész életútját; a kutatásai során többször változtatta nézetét. Az első, e témával foglalkozó tanulmánya 1962-ben jelent meg Publius Mucius et Brutus... fundaverunt ius civile címmel,¹⁴ az utolsó 1998-ban „A római jogászok gondolkodásmódja” címet viseli.¹⁵

Az utóbbiban bennefoglaltatik Pólay professzor mintegy 3 évtizedes munkássága. Maga is életműnek tekintette. Amit a római jogról mondani akart, valamilyen formában (részletes kidolgozás, érintőleges bemutatás, utalások, következtetések, summázatok, forráselemzés, elméletek) megtalálható benne. Belőle iránymutatást kapunk mindarra, amit a római jogról tudunk, illetve tudni szeretnénk. Nélkülözhetetlen kézikönyvvé vált ez a mű a szakmabeli kutatók számára, de alkalmas arra is, hogy kezdő joghallgatóknak a római jog szépségeit szeminárium keretében bemutassák.

A mű alcíme „Kazuisztika és absztrakció”. Aki a római joghoz valamelyest is ért, azonnal rájön, hogy a szerző a római jog egyik legfontosabb kérdését teszi vizsgálat tárgyává. Vagyis azt, hogy a római jog rendelkezett-e tudományos elméleti alappal, vagy csak jogeset-megoldások gyűjteményével állunk szemben. A kérdést a római jog öt, egymástól jól elkülöníthető korszakában élő jogászok tevékenységén keresztül mutatja be. A mű mentes a különböző korszakokban érvényesülő különböző tudományos előítéletektől (lásd F. Schulz munkáját). Ugyancsak nagy érdeme a szerzőnek, hogy volt bátorsága kimondani azt a tételt – amit döntő érvekkel bizonyít is –, hogy a preklasszikus kor volt a római jog nagy alkotásainak a szülőanyja, s a klasszikusok feladata a finomítás, cizellálás, fokenkénti absztrahálás, rendszerezés, egy-egy jogintézmény részletes kidolgozása. Mondja ezt úgy, hogy a klasszikus jog fényét semmivel sem homályosítja el. A preklasszikus korban lerakott alapokat, a tételes joganyagot, a klasszikus kor jogászai formálják jogtudománnyá. Itt sem felejt el azonban megírni azt a korábban hangoztatott tételét, hogy a posztklasszikus korszak névtelen jogászai nem csak másolták a klasszikusok alkotásait, hanem általánosításokra, egységesítésre törekedtek, igyekeztek a több évszázados összegyűlt joganyagot a bíróságok számára használhatóvá tenni. Éppen ezért munkásságuk nem tekinthető szimplifikációnak, hanem sokkal inkább nevezhető – mint ahogy azt Pólay teszi – egységesítő, általánosító jogtudománynak. Tevékenységük

¹² A pandektisztika és hatása a magyar magánjog tudományára AUSZ XXIII., Szeged, 1976. 158 p.

¹³ Ursprung, Entwicklung und Untergang der Pandektistik. AUSZ XXVIII. Szeged, 1981. 99 p.

¹⁴ Publius Mucius et Brutus... fundaverunt ius civile. AUSZ IX. Szeged, 1962. 52 p.

¹⁵ A római jogászok gondolkodásmódja. Tankönyvkiadó, Bp. 1988. 214 p.

nélkül aligha valósulhatott volna meg a jusztinianuszi kodifikáció olyan rövid idő alatt, illetve nehezen hozták volna létre a kompilátorok oly nagy precizitással a jogkönyveket.

A nyolcvanas évek elején egy újabb témakörrel kezd foglalkozni; a személyiségvédelem a magánjog területén. Már 1983-ban egy monográfiát jelentetett meg magyar nyelven „A személyiség polgári jogi védelmének történetéhez” címmel.¹⁶ A szerző itt is hű marad önmagához. A dogmatikai kérdéseket korszakonként vizsgálva egységes egészként hozza meg sommázatát, igazolván, hogy csak a történeti változások aprólékos feltárásával lehet megalapozott elméleti következtetéseket levonni. Az egész kérdéskört újragondolva, átdolgozva, angol nyelven „Iniuria Types in Roman Law” címmel,¹⁷ mint a kérdés végleges lezárását jelenteti meg. Munkájában egyrészt rámutat arra, hogy a ius és iniuria fogalmak hogyan válnak eseti fogalmakból a jogszerűség és jogellenesség absztrakciójává a posztklasszikus és jusztiniánuszi jogban, másrészt átfogóan megkísérelte feltárni az archaikus kor szerződésen kívüli felelősségének, de általában e kor felelősségi rendszerének jellegét, az eredményfelelősséget. Emellett a legszélesebb körű kazuisztikus összeállításban végigmegy az egyes iniuria-tényállásokon, bemutatja azok korszakonkénti változásait, a magánjogi, illetve a büntetőszankciók egymáshoz való viszonyát, azok összemosódását.

Közvetlenül halála előtt kezdett foglalkozni a római jog intézményeinek összehasonlításával, részben a Birodalmon kívüli jogokkal, részben a Birodalmon belüli jogterületek vonatkozásában. E kérdéskörből egyetlen cikke készült el. Tele volt munkakedvvel, energiával, a halál hirtelen tört rá, íróasztala mellől ragadta el.

E széleskörű és egész embert kívánó kutatási tevékenységet nagyon nehéz áttekinteni, mégis, ha a sokféle témát tagoljuk és rendszerbe szedve kívánjuk bemutatni, munkásságából a következőket lehet kiemelni. Igen nagy részletességgel foglalkozott a magistratus jogalkotó tevékenységével; újszerű formában mutatta be a római jogrendszer tagozódását és annak összefüggéseit. Rámutatott a görög filozófiából átvett és a római magánjogban recipiálódott filozófiai fogalmak jelentőségére, azok döntő hatására a preklasszikus római jog fejlődésmenetében. Analizálta a római jogászok gondolkodásmódját, e jogászai gondolkodásmód eredményeként korszakonként mutatta be a jogtudomány alapvető jelentőségét a római jog fejlődésében. Új utat nyitott a német és magyar pandektisztika feldolgozásának területén, mértékadó megállapításokat tett e tudományágra nézve. A személyiségi jog védelme területén tett megállapításai ugyancsak mértékadóak, különös tekintettel a jogszerűség és jogellenesség határának megrajzolásánál. Nem utolsó sorban szót kell ejtenünk a dáciai viaszostáblák feldolgozásával kapcsolatban tett megállapításairól, amelyek a romanisztika irodalmában egyedülállóak.

Pólay professzor nagyon sokat tett a magyar romanisztika nemzetközi elismertsége érdekében. Széleskörű nemzetközi kapcsolatokat épített ki. Elsősorban német, olasz, és lengyel kutatókkal került munka és baráti kapcsolatba. Tanulmányait, monográfiáit Dél-Amerikától Tokyóig ismerték a szakkörök.

31 nemzetközi kongresszuson (8 Deutscher Rechtshistorikertag-on) konferencián vett részt előadással, referátummal, korreferátummal. Többször volt felkért korreferense a Hauptvortragnak, széleskörű szakmai (irodalmi) ismeretei révén szinte minden vitában résztvett. 1984-ben megrendezte Szegeden (Magyarországon elsőként) a római joggal foglalkozó nemzetközi konferenciát a Gruppo di Ricerca sulla Diffusione del Diritto Romano kutatócsoport közreműködésével.

¹⁶ A személyiség polgári jogi védelmének történetéhez. Iniuria tényállások a római jogban. AUSZ XXX, Szeged, 1983. 112 p.

¹⁷ Iniuria Types in Roman Law. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986. 227 p.

Az ókori világ magas szellemi kultúráját hozta életközelségbe a mai világ emberének. A szellem primátusát hirdette, örök, elpusztíthatatlan szellemi értékeket igyekezett felkutatni és megismertetni. Mind egyetemi oktatói, mind kutatói tevékenységével előkelő helyre került a magyar romanisták sorában.

Halász Aladár
(1888–1966)

Zavaros politikai viszonyok között 1951-ben nevezték ki egyetemi docensnek Szegedre a Római jogi Tanszékre, annak ellenére, hogy Pólay professzor ott tevékenykedett,¹⁸ majd a tanszék vezetésével is megbízták. 1956 nyaráig működött Szegeden. Az 1956/57-es tanévtől a pécsi jogi karon a Római jogi Tanszék vezetője lett. 1959-ben egyetemi tanárrá nevezték ki. 1965-ben ment nyugdíjba.¹⁹

1915-ben szerzett jogi oklevelet Budapesten, ezt követően joggyakorlatot folytatott. Nem volt ex asse római jogász, a gyakorlati élet területéről eléggé későn, 59 éves korában került át a jogi felsőoktatásba. Bár a római jog forrásait jól ismerte, s a romanisztika régebbi irodalmáról is jó tájékozottsága volt, római jogi kutatásokra érhető módon nem vállalkozott. Híve volt a római jog gyakorlatias oktatásának, súlyt helyezett a praktikumon folyó jogeset-megbeszélésekre. Marton és Óriás professzorokkal társszerzője volt az 1952-ben megjelent római jogi jegyzetnek.²⁰

A kandidátusi fokozatot 1958-ban szerezte meg „Szász-Schwarz tanítása a jogalanyról” című terjedelmes értekezésével. A három részre tagozódó mű első traktátusa a szimbolikus logika műveleteinek a jogban való alkalmazási lehetőségeiről szól. Halászt itt különösen a kettős tagadás problematikája foglalkoztatja. Alapvető tétele, hogy elemi ítélet nincsen, minden logikai ítélet konjunkció, amelyben az első tagadással kétértelműséget teremtünk, melyet a második tagadással küszöbölünk ki.

A második traktátus tárgya a jogi fikció és annak logikai struktúrája. A fikció lényegéről szóló megállapítások vezetnek át a harmadik traktátusban tárgyalt jogi személyek tanába. A jogi személy körében tett vizsgálódásai elvezették Halászt az alanyi jogok mibenlétének kérdéséhez.²¹

¹⁸ Egész életén végigvonul a politikai elkötelezettség. 1919-ben a Szociális Termelés Népbiztosságának szolgálatában állt. 1919-ben Bécsbe emigrált. 1925-ben hazatelepült és ügyvédi tevékenységet folytatott. Közéleti szereplését 1945 után is tovább folytatta, 1947-ben bekerült az országgyűlésbe, melynek két cikluson keresztül volt a tagja. A fővárosi tanácsnak megalakulásától fogva tagja volt egészen haláláig. (Az anyag dr. Benedek Ferenc pécsi emeritus professzortól származik, aki hosszú időn keresztül munkatársa volt.)

¹⁹ Almanach I. 39 p.

²⁰ Benedek Ferenc összeállítása alapján.

²¹ Benedek Ferenc összeállítása alapján.

Kiss Barnabás

(1910 –)

Annak ellenére kerül balásfalvi Kiss Barnabás tevékenysége bemutatásra, hogy vezetett még ma is él, de 1945-től minden kapcsolata megszakadt a felsőoktatással, s így a római joggal is. Pályája ketté tört, befejezettnek tekinthető.²²

1910-ben született Kecskeméten. Jogi tanulmányait 1928-ban Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetemen kezdte, de édesapja halála miatt a kecskeméti jogakadémián kényszerült folytatni. 1932-ben Szegeden szerzett jogi doktorátust. A diploma megszerzése után Bécsben és Münchenben végez kutató munkát. 1934-től meghívott előadó a kecskeméti jogakadémián, a római perjogot és a magyar perjogot adja elő. 1937-ben rendkívüli tanárrá választották, a római jogot 1940-től adta elő. Ugyanebben az évben benyújtotta kérelmét a Pázmány Péter Tudományegyetemre magántanárrá habilitálása iránt. Marton Gézánál habilitált 1941-ben. 1942-től a jogakadémia rendes tanára, 1942/43 tanévben dékánja. Közben a Turul Szövetség kecskeméti vezetője lett. 1944-ben a jogakadémiával együtt menekül. 1945 után az oktatás beindításakor nem tért vissza Kecskemétre. Hogy családját eltartsa – igazolás hiányában sokáig álnéven bújkált Dunántúlon –, fizikai munkát kénytelen vállalni, később felküzdötte magát, a cukoripar vezérigazgatósága titkárságának a vezetője lett. Innen ment 62 éves korában nyugdíjba.²³

Tudatosan készült arra, hogy a római jog professzora legyen, 31 éves korában egyetemi magántanári képesítést szerez a római jogból, mégis csak az adatott meg neki, hogy 5 éven keresztül adhatta elő kedvenc tárgyát. 34 éves korában befejeződött egyetemi oktatói munkája.

1936-ban jelent meg első tanulmánya „A recuperatorok – a régi Róma nemzetközi bírái”, (72 p.) címmel. Álláspontja szerint a recuperatio eljárás hozta létre a *ius gentium*-ot, amely a *praetor peregrinus edictuma*, és a *ius civile* felett is uralkodóvá lett, így az intézmény az egész jogfejlődés szempontjából döntő jelentőségű. 1939-ben jelenik meg a „Veszélyviselés rabszolgavételnél” és a „Fuga servi” c. tanulmánya. Helyénvalónak látszik a szerző azon álláspontja, miszerint a rabszolga képezte az ókori róma legfontosabb árucikkét. A szerző jó érzékkel nyúl a témához, az így kialakult adásvételi szabályokat döntő fontosságúnak tartja a többi árucikkre nézve is. Kifejti, hogy különösen a rabszolgák szökése képezte az egyik veszélyviselési problémakört a jog területén.

Kétségtelen fő művének kell tekinteni „A veszélyviselés adásvételénél a római jogban I. Custodia” (190 p.) 1940-ben és az 1943-ban folytatásként megjelent a „Veszélyviselés adásvételénél” II. *Periculum emptoris*. (182 p.) című munkáit. Az első kötet alapján kapta meg Marton professzortól a magántanári címet.²⁴ A mű alapos forráselemzésen nyugszik és szinte hiánytalanul bemutatja a korabeli irodalmat. Mai szemmel nézve is maradandó alkotás. A forrásokkal alátámasztott objektív custodia fogalom és a *periculum emptoris* összefüggését hangsúlyozza és megállapítja, hogy a *periculum rei* (*periculum vis maioris*) és a *custodia rei* (*periculum custodiae*) együttesen

²² A cikk eredetileg egy országos portréorozatban jelent volna meg, amely a különböző magyar egyetemek római jogászait mutatta volna be. Ez azonban ilyen formában meghiúsult. Tekintettel továbbá arra, hogy a Kecskeméti Jogakadémia megszűnt a jogi oktatás viszont 1994-ben a szegedi jogi kar közreműködésével újraindult Kecskeméten, így a szegedi jogi kar oktatóival együtt került bemutatásra balásfalvi Kiss Barnabás.

²³ A szerző Kiss Barnabás visszaemlékezései, illetve az általa készített önéletrajz adataiból állította össze az életútjáról szóló részt.

²⁴ A kérdés érdekessége, hogy disszertációjában több helyen ellentétes álláspontot képvisel, mint a nagyhírű Marton professzor, aki többek között ezzel a kérdéskörrel is behatóan foglalkozott.

alkot egy fogalmi egységet (20 évvel később hasonló álláspontot hirdet Miquel híres spanyol kutató is. *Periculum locatoris*. SZ 81. 1964) az eladó felelős a dolog őrzéséért, a vevő pedig viseli a véletlen lehetetlenülés veszélyét. Az eladó felelőssége egy fokozott tárgyi felelősség, amely kiterjed a vis maior határáig, a vevő viszont a felelősségen túli károk viselésére kényszerül, vagyis a vis maior okozta károk őt terhelik. A károk ilyen módon való rendezése az egységes, praktikus római gondolkodásmód következménye. Így maga a *periculum* szó kettős jelentésű, jelenti a vevő veszélyviselését, de jelentheti az eladó felelősségét is az „ügynevezett kisebb veszélyért”, az adott tényállástól függően.²⁵

1945 oly sok ember életében jelentette az összeomlást, a véget. Kiss Barnabás számára is egy szépen induló (saját erejéből, tudományos segítőtárs nélkül 31 évesen a római jog tanára) pálya kettétörését hozta. A megírt munkái ma is haszonnal forgathatók, a magyar romanisztika értékei közé tartoznak. Kár, hogy a sors (*sors bona nihil aliud*) nem volt kegyes hozzá, hozzánk akiket ezáltal sok értékes műtől fosztott meg. Balásfalvi Kiss Barnabás fiatal korában végzett kutatásaival számos és érett munkával bizonyította tehetségét, felkészültségét, nagy kár, hogy a sorsfordító események hatására ezt a munkát abbahagyni kényszerült. Idősebb korában nem adhatta azt, amire ifjú kori munkái méltán feljogosították. Ennek elmaradása a magyar romanisztikát tette szegényebbé.

²⁵ E sorok írója a hetvenes évek közepén, mint kezdő kutató, sokat merített Kiss Barnabás munkáiból, tantult tőle forráselemzést. Csak később, 1996-ban sikerült személyesen is találkozni vele.

IMRE MOLNÁR

DIE PROFESSOREN DES RÖMISCHEN RECHTS AN DER
UNIVERSITÄT ZU SZEGED

(Zusammenfassung)

Der Aufsatz beschefitgt sich mit der wissenschaftlichen Tätigkeit un Lebenslauf dieser Professoren, die vom Jahre 1921 in Szeged das römische Recht vorgetragen haben. Zuzolge des diktierten Trianonvertrags kam die Franz Josef Universität von Klausenburg zu Szeged. Die Professoren sind teilweise von Klausenburg, teilweise von anderen Universitäten in Szeged gekommen. Ungarn hat in dieser Zeit viele verschiedene Probleme, dafür dozierten auch solche Professoren von Zeit zu Zeit das römische Recht, die zu erst andere Lehrgegenstände unterrichtet haben. Der Aufsatz stellt die wissenschaftliche Tätigkeit der Professoren kurz dar, es handelt sich um die wesentliche Bekanntgabe der wichtigsten Abhandlungen.

Felelős kiadó: Dr. Besenyei Lajos dékán

Nyomás és kötés készült az OFFICINA Tannyomdában

6721 Szeged, Vadász u. 2/B 2000-8

Felelős vezető: dr. Kékes Tiborné

A SZEGEDI JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK
E SZOROZATBAN MEGJELENT ÚJABB KIADVÁNYAI

Tomus LVI.

Fasc. 2. *Ruszoly* József: Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1861–1868. Az 1848. évi pozsonyi V. és kolozsvári II. törvénycikkek gyakorlata kormányhatósági és hazai helyhatósági levéltári források alapján. (Szeged, 1999.) 557 p.

Tomus LVII.

Fasc. 1. *Badó* Attila: A francia esküdszékkal kapcsolatos dilemmák (Szeged, 1999.) 26 p.

Fasc. 2. *Bródy* János: A sztrájkjog nemzetközi és magyar aspektusai (Szeged, 1999.) 21 p.

Fasc. 3. *Hajdú* József: Az alternatív vitamegoldási rendszerek szerepe a munkahelyi szexuális zaklatásos ügyek megoldásában (Szeged, 1999.) 63 p.

Fasc. 4. *Józsa* Zoltán: Regionalizmus és önkormányzatok (Szeged, 1999.) 25p.

Fasc. 5. *Juhász* Zsuzsanna: Az 1990-es évek közepének európai börtönnépessége – számok tükrében (Szeged, 1999.) 14 p.

Fasc. 6. *Molnár* Imre: A római jog professzorai a szegedi egyetemen (Szeged, 1999.) 16 p.

Fasc. 7. *Osztrovszky* József: Elemi kárbiztosítás Magyarországon. Az 1858. évi kiadás szövegét gondozta és az utószót írta *Ruszoly* József (Szeged, 1999.) 53 p.

Fasc. 8. *Tekla Papp*: Die Grundzüge des englischen Gesellschaftsrechts (Szeged, 1999.) 8 p.

Fasc. 9. *Stipta* István: Adalékok a pénzügyi közigazgatási bíróság működésének történetéhez (1884–1885) (Szeged, 1999.) 22 p.

Fasc. 10. *Szondi* Ildikó: Lakástakarék-pénztárak Magyarországon (Szeged, 1999.) 26 p.

Fasc. 11. *Varga* Péter: De re militari (Szeged, 1999.) 23 p.